

Társadalmi megosztottság a romakérdésben

VISSZHANG - LV. évfolyam 40. szám, 2011. október 7.

A Magyar Nemzet és a *Népszabadság* július 7-i számai árnyalati, de beszédes különbségekkel tudósítottak egy bírósági eseményről. A Magyar Nemzet Rosszul lett a gyilkosságsorozat koronatanúja című riportjában F.-né Éva így fakad ki: „Áprilisi, bíróság előtt tett vallomásom idején rádöbbsentem, hogy minden szónak jelentősége van. Nem élhetek tovább azzal a teherrel, hogy bárkit az én vallomásom miatt ítéljenek el.” A tudósítás pontos részleteket közöl mind a vallomásból, mind a tárgyalásról: „Mint mondta, a dátumokban korábban azért tévedett, mert a nyomozókkal beszélgetve összeállt a fejében egy kép arról, hogy a munkatársai lehetnek az elkövetők, és a kihallgató-tisztek elvárásainak próbált megfelelni. Az asszonyt ezen kijelentése után Miszori László bíró figyelmeztette a hamis vád és hamis tanúzás büntetőjogi következményeire, és bírság kiszabását is kilátásba helyezte, de F.-né kitartott a vallomás visszavonása mellett... Az asszony magas vérnyomására panaszkodott, ami miatt a tárgyalást a bíró berekesztette.” A *Népszabadság* Rendőrököt vádol a koronatanú című, rövid híradásában így tömöríti a Magyar Nemzetben szó szerint idézett, kissé körülményes kitételt „a tanú fejében a nyomozókkal beszélgetve összeállt kép”-ről: „A jegyzőkönyvben foglaltakról azt állította, hogy a rendőrök írták át kihallgatásakor”. Itt Miszori László bíró már sokadszorra figyelmeztette a korábban is többször önellentmondásba keveredett nőt a hamis tanúzás következményeire. Ez a beszámoló viszont kihagyja nemcsak a név nélkül, pusztán női mivoltában (a fővádlott szeretője) említett tanú „előző vallomása óta tűrhetetlenné vált lelki terhét”, de a tárgyalás megszakítását kiváltó rosszullétét is.

E híradások eltérései - F.-né Éva saját szavaival felidézett lelkiállapota, szemben egy kezdettől figyelmeztetésekkel kísért női tanú viselkedésének összefoglalójával - jelentéshordozó stíluselemei annak, hogy a két lap szerkesztősége hogyan osztja el a beleérző érdeklődés versus távolságtartó kritika keverékének elemeit a négy szereplőcsoport - nyomozók, bírák, tanúk, elkövetők - között. Ebből pedig egy szociológiai szempontú close reading módszerével ki lehet hámozni, hogy olvasóközönségük milyen érzelmi különbséggel viseltetik az ötödik csoport, vagyis az áldozatok iránt. Természetesen nem személyüket illetően, mert normális társadalomban épeszű ember csak megbontatlan együttérzéssel („teljes szívből”) sajnálhatja a gyilkosságok ártatlan áldozatait. Hanem azt a társadalmi nagycsoportot tekintve, amelynek egyes tagjai ezeken a helyszíneken áldozatként, az olaszliszkai lincselésben, illetve a veszprémi gyilkosságban viszont elkövetőként váltak elrettentő példázóivá a többségi társadalomhoz fűződő elrontott (és még tovább is romolható!) viszonyoknak. Erről az etnikai, de különösen élethelyzeti és életviteli kategóriaként megragadható társadalmi nagycsoportról már megosztott a közérzés, amire jól-rosszul ráérezhetnek az egyes „véleményvezér” körök, illetve a médiumok „kapuőrei” (hogy a közvélemény szociológiájának csak e két kulcsfigurájára - opinion leader, gate keeper - utaljunk).

A megosztott társadalmi attitűd értelmezéséhez érdemes felidézni a kisebbségi problémában első számú szaktekintély Gunnar Myrdal közgazdasági Nobel-díjas felismerését, amit először 1944-ben Egy amerikai dilemma: A négerkérdés és a modern demokrácia címen publikált: „Egyszerűbben kezelhető lenne a négerprobléma, ha a morális konfliktus csupán a különböző személyek és csoportok között robbanna ki. A morális szituáció azonban az, hogy a konfliktusos értékeléseket ugyanaz a személy vallja magáénak. Minthogy az emberek értékelései konfliktusosak, a viselkedés morális kompromisszumává válik... A konfliktusos értékelések jelenlétének intenzitása és arányai jelentősen különböznek az egyes amerikaiaknál, és ugyanannál az egyénnél is egyik vagy másik szituációban.”

A társadalmi attitűd mélyen gyökerező megosztottságának értelmezésében és kezelésében segíthet a

Myrdal mellett másik korszaknyitó kisebbség-teoretikus, Kurt Lewin felfedezése, amire egy tavaly nyári (aug. 5.) Magyar Nemzet-cikkemben mutattam rá, miszerint a generációk óta üszkösödő kisebbségi kontroverziában „Mindkét félnek igaza van”. A feketék közül sokan tényleg „lusták és tolvajok”, de a rájuk kényszerített körülményekre ez az egyik „adaptív” válaszuk. Ez a cikk hozzászólás volt Pokol Béla nem sokkal korábban (júl. 28.) megjelent, A tapasztalat nem előítélet című cikkéhez, melyben magyarázni próbálja, hogy a miskolci rendőrkapitány bejelentése („tíz rablásból azon a héten mind a tizet cigányok követték el”) a szocialista kormányzat alatt miért vonta maga után azonnali elcsapását. Szerinte az elcsapott rendőrkapitány a hagyományos közmorált felváltó „műmorálnak” esett áldozatul. (Egyébként e tényállításra és kormányzati reagálásra reflektáló Debreczeni József is - miután a rendőrkapitányt „rokonszenves, nyílt, tisztességes embernek” nevezte, és a Pokol Bélához hasonló pontos érveléssel szerelte le saját táborának csúsztató vádaskodóit [Népszabadság, 2009. febr. 14.] - egészen közelről kapott hideget-meleget.)

Pokol érve szerint míg az ókori hagyományokig visszamenő igazságosság erénye így hangzott: „egyenlőt az egyenlőnek, a különbözőnek pedig a különbözőség mértéke szerint”, az új műmoral teoretikusai ezt oda csonkították, hogy megtiltották a különbözőség észlelését: „E módosítással a globális politikai hatalomban befolyásos csoportok révén ez úgy vált jogi előírássá, hogy milliós büntetésekkel nézhet szembe, aki tapasztalatai alapján különböztet meg a különböző csoportokhoz tartozás szerint. Miközben egész országrészekben, de a többi kelet-közép-európai országban is milliók élnek a legnagyobb rettegésben mindennapjaikban és főként éjszakáikon a »rasszistázás« morálja által lebénított rendfenntartás hiánya miatt, e morálfilozófusok és értelmiségi szubkultúrák ezt mint a tolerancia és a világszabadság megvalósulását élik meg.”

Jómagam visszaigazolásként ugyan egy saját, hasonlóan rettegéssel telt éjszaka emlékét idéztem fel: „Pár hónapja Budapest egyik központi kerületében éjszaka kirabolták a lakásunkat. Ajtórács leszereléssel behatoló négy betörő, akik »helyszínelőknek« adták ki magukat, beteretelt a dolgozószobámba, és míg a többiek futkostak összevissza és iszonyú robajjal feltörték a vitrint, egyikük »jegyzőkönyvet« vett fel velem. Mikor kértem az igazolványát, ő csak távolról mutatott valami tokot, majd rám ripakodott, hogy örüljek, hogy nem bilincsel meg. (Az utánuk kihívott valódi rendőrök azzal vigasztaltak - miután milliósnál nagyobb kárt jegyzőkönyveztek -, hogy örülhetek bénult passzivitásomnak, mert ha határozottabban lépek fel, talán meg is ölhetek volna.) A kapitányságon azután a kifejezés némi finomításával rögzítették az etnikai kategóriát, de egy hónap után értesítettek a nyomozás »felfüggesztéséről« (ami még öt évig nem végleges lezárás).”

De Pokol Béla érvelését azzal pontosítottam, hogy bár a tapasztalat valóban nem előítélet, ám ez nem jelenti azt, hogy az előítélet a témában egyáltalán nem játszik szerepet. A „másik félnek is igaza van” szemléleti áttörés tettekre váltására a Lewin-iskolának megvolt a maga akciókutatási rendszere és tréningprogramja, ami magatartási oldalról tényezője lett a strukturális átalakulásnak. Így Lewinnek és iskolájának is sokat köszönhet a Kennedykkel elindult és immár Barack Obama elnökségében kicsúcsosodó fekete-emancipáció.

A szindróma bonyolultsága magyarázhatja a többnyire igen óvatos gate keeper-magatartást is. Miután ugyanis az említett Pokol-cikket a Népszabadság is kommentálta, Kállai R. Gábor Az ész trónfosztása című cikkével (aug. 21.), mely filozófiai alapjait kérdőjelezte meg, az akkoriban fellángolt filozófusvitára is utalva (és bátorítva a „budapesti iskola” egyik legjelentősebb képviselője - valamikori kedves tanárom -, Márkus György véleményétől, aki mondanivalómmal való teljes egyetértéséről biztosított), azzal a tudattal küldtem be e hozzászóláshoz, hogy az eszmecsere épp attól válhat gyümölcsözővé, hogy a vita átkanyarodott a Népszabadság hasábjaira: „A tengerentúli tapasztalatok bizonyosan hasznosíthatók a hazai cigánykérdés megoldásához is. A humántechnológiák kipróbálva készen állnak az olyan akciókutatási (»felvétel-visszajelzés« típusú) tréning-programokban, melyeket annak belátása segít, hogy mindkét félnek igaza van. Csak ezeket az önálló igazakat kell egymással harmóniába hozni, aminek azonban kipróbált professzionális segítség nélkül nemigen van sikeresélye.”

Mivel pedig itt tényleg székértáborokon átnyúló eszmecsere esélye merült fel, hangsúlyoztam a közvetítés-békéltetés semleges szaktudományi illetékességét, ami éppúgy a lewini köpönyegből bújt elő, mint az

etnikai kisebbségek integrálásáról idézett elv. De olyan korszerű programokban, mint a Harvard Jogtudományi Iskola Tárgyalási Hatékonyságot Fejlesztő projektje, amely kutatási evidenciákra alapozva segít elkerülni a súlyos és bonyolult problémák kezelésénél lesekedő mindkét oldali zsákutcás felkoppanást.

Tehát éppúgy túlemelkedik az ellenoldali intellektusokat a magáé alá gyűrt próbáló beállítottságon (címké: „a résztvevők ellenfelek”), mint azon, amely elvfeledő kompromisszummal keresné a mindenáron való megegyezést (címké: „a résztvevők barátok”) és megtalálja az együttélésre rendelték új készségét a közös erőfeszítésre (címké: „a résztvevők problémamegoldók”).

Ám e viszontválaszra már a Népszabadság nem tartott igényt, még egy „sem ellenfél, sem barát, hanem problémamegoldó” műfajban sem. De most már, hogy a kormányzat bejelentette a romastratégia szeptemberi elkészültét, merem remélni, hogy az ÉS helyt ad egy székértáborokon átnyúló, idevágó vitának.